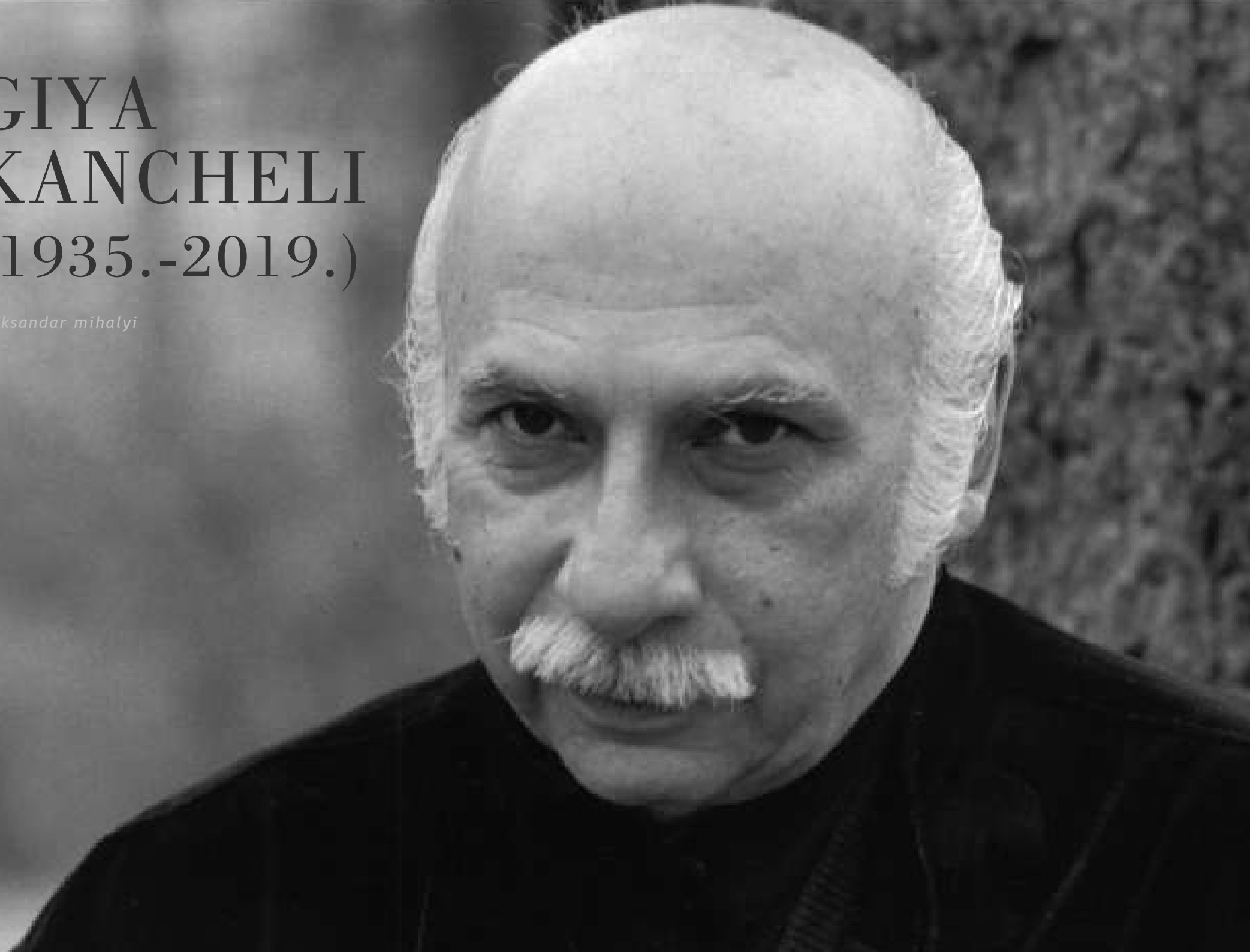

GIYA
KANCHELI
(1935.-2019.)

aleksandar mihalyi

Giya Kancheli je rođen 1935. godine u glavnome gradu Gruzije, Tbilisiju. Otišao je čovjek i skladatelj za koga su svi imali dobru i pohvalnu riječ. Nakon studija kompozicije ponajviše je skladao glazbu za kazalište i film, gradeći tako svoju svjetsku slavu.

Njegov idiom je svoj radikalizam ili jednostavnost i izravnost ponio upravo iz ovih iskustava. Prepoznatljivost glazbe avangardnog teatra i filma imala je relativno jednostavnu formulu: spoj mističnosti i agresivnosti crpljene iz gruzijskog, odnosno azijskog glazbenog nasljeđa i tada suvremene popularne glazbe. Popularna glazba se mora shvatiti u kontekstu prostora i vremena nastanka pojedinih skladbi. Sjetimo se, primjerice, radosnih koračnica, egzaltiranih tenorskih arija ili pobjedničkih *fortissima* koji su nam dolazile iz tih prostora. U skladbama Kancheli maestralno suprotstavlja navedene značajke; koračnice dobivaju makabričan prizvuk, tenorske arije kao da zazivaju zlu kob, a nagla *fortissima* nas ostavlja bez daha i u stanju užasa (slično Bartókovom otvaranju vrata u zamku „Plavobradog“). Elementarnost njegovog opusa, po prilici do 1990-ih godina, ima arhajsku snagu starogrčkih drama, a osjećaj nelagode ili strepnje, čak užasa, nas uvijek iznova zatiče zdvojnima i nespremnima. Stoga i ne čudi da ga često prate isforsirane kvalifikacije iako je zapravo neuhvatljiv za žanrovsko određivanje - uglavnom ga svrstavaju u holy-minimaliste i poli-stiliste. Njegov jedinstveni idiom je, nakon boljeg upoznavanja, na tragu Šostakoviča, Stravinskog ili Prokofijeva, a i puno

bliži Schnittkeu, Gubaidulini i Ustvolskoj nego što se to piše. Upravo je Kancheli ključ za drugačije iščitavanje simbolički zakučastih partitura svojih predšasnika, o čemu svjedoče i njegova djela.

U fascinantnoj „Šestoj simfoniji“ iz 1981. godine Kancheli ublažava grube sastavnice ranijih simfonija svojevrsnim dekonstrukcijama koračnica u ostinata i donekle smanjenju karakterističnih dinamičkih udara. Dramu pojačavaju dozirana ponavljanja elegičnih gruzijskih napjeva i, u ovom kontekstu punom političkih kvalifikacija, „represivni“ puhači. Kako su tempa često jako spora, a uz to još imamo i višestruka ponavljanja kraćih melodijskih fraza, skladba se doživljava kao vrlo statična. Ali nakon tog laganog kretanja dolazi do snažnih dinamičkih udara. „Šesta“ je njegova nesumnjivo najsnažnija i najkonzistentnija simfonija. Djelo se, unatoč prepoznatljivim sastavnicama, izvodi bez pauze, čime se pojačava dramatičnost.

„Sedma simfonija“ je nastala 1986. godine. I tu nalazimo značajke njegovih simfonija: ekstremna dinamika, tiši dijelovi inspirirani gruzijskim napjevima su tonalni i lirski, a osjetno glasniji dijelovi, rezervirani za orkestralne *tuttije* u *fortissimu*, su brutalni i disonantni. Iako se obrasci ponavljaju, ova simfonija je osjetno slabija od prethodne i ostavlja trpki dojam recikliranja i rijetkog nedostatka inspiracije kod ovoga skladatelja.

Nakon „Sedme simfonije“ Kancheli se okreće manjim formama i doslovce ponavlja izuzetno uspješan model „Šeste simfonije“. U tom razdoblju dolazi do preokreta u njegovoj karijeri jer je „Šestom simfonijom“ skrenuo pozornost velikih diskografskih kuća. Seli se na Zapad i postaje ugovorom gotovo ekskluzivno vezan s tvrtkom ECM. Odmah je

okršten kao *holy minimalist* te inkorporiran u ovaj lukrativni *izam* na temelju do tada snimljenih djela i onih koja su potom neposredno uslijedila (do 1992. godine). Za razliku od Pärta, Tavenera ili Goreckog, njegove skladbe ne sadržavaju nježnost i spokoj, već ih obilježava snažna unutarnja napetost i dinamika, a umjesto spokoja nalazimo azijsko prijeteći mir ili svojevrsnu glazbenu hibernaciju. Kancheli je svakako doprinio povećanju specifične težine toga *izma*, koji je svojim pojednostavljenjima na kraju, s jedne strane, dobro zakoračio u ambijentalnu glazbu, a s druge u, nazovimo to, meditativno-relaksirajuću rasterećnost *new agea* ili u isforsirani i logični nastavak spomenutih; novo-srednje-vjekovlje. Ali, činjenice donekle demaskiraju i samog Kanchelija; naime, njegov se model „Šeste simfonije“ tako ipak ublažava i ponavlja: manje ekstremni dinamički rasponi, tiši dijelovi (inspirirani gruzijskim napjevima) su tonalniji i lirskiji, a glasniji dijelovi ipak nisu odveć brutalni i disonantni. U ovim skladbama, on donekle naglašava i razvija lirske dijelove do glazbene tužaljke, više se posvećuje timbru, obazrivije obogaćuje partituru harmonijskim varijacijama i rafiniranijim i blažim ritmičkim obrascima, mijenjajući od jedne do druge skladbe izvrsne i popularne instrumentalne soliste. S njima, uz slično inkantirane vokalne dionice, ublažava grube dinamičke sastavnice. Drugim riječima, nažalost, ovog su vrsnog Gruzijaca komercijalizirali i „prilagodili“ potrebama i očekivanjima europskog slušatelja.

Za dio tadašnje popularnosti treba zahvaliti i izuzetnim snimkama tvrtke ECM. Nadalje, i njegov *image* se brižljivo njeguje: na klišeiziranim fotografijama s nosača zvuka su scene iz života koji je tavorenje, odnosno

preživljavanje od dana do dana, a egzistencijalni i uvjeti okoliša sugeriraju potrebitost snage mitskog Conana. Skladbe dobivaju tipične holy-minimalističke naslove: „Okrenuh se da ne vidim“, „Oplakano vjetrom“, „Svijetla tuga“ ili ciklus molitvi „Život bez Božića“. Priloženi tekstovi su sinergični u opisivanju, s čestom uporabom riječi mistično, enigmatično, osamljeno, napušteno, zaboravljeno, beznadežno i tome slično. Skladatelj uz to, tada, ističe kako nije vjernik, s čime se indirektno sugerira da se nakon svega proživljenog ne može više vjerovati. Spomenimo ipak da je iz intervjua jasno kako je on mistik, odnosno da je prisutna njegova orijentalna utemeljenost u životu bez nade. Ali, to se eksplicite ne iznosi ili tumači. Toliko o marketingu i manipulacijama slušateljstva.

Iz tog je vremena ciklus od četiri molitve: „Jutarnja“, „Podnevna“, „Večernja“ i „Noćna molitva“, pod naslovom „Život bez Božića“ koji je nastao između 1990. i 1992. godine. „Podnevne molitve“ su najsnažnije djelo, a na izuzetnoj ECM-ovoj snimci fasciniraju interpreti, ponajviše klarinetist Brunner svojom čistoćom tona i osjećajem za ovaj jednostavan, ali skliski idiom. „Večernje molitve“ je Kancheli posvetio Alfredu Schnittkeu, s kojim ga je vezivalo uzajamno poštovanje i prijateljstvo. Spomenimo da je Schnittke za glazbu svog kolege rekao: „*On ima rijetku sposobnost da oslobodi glazbu od stega protoka uobičajenog vremena.*“ „Noćne molitve“ su prvotno napisane za gudački kvartet 1992. godine, a ova nova verzija je posvećena saksofonistu Janu Garbareku, koji je ovdje donekle odveć ekspresivan za Kanchelijev idiom.

Po svemu sudeći i na našu sreću, ovo je bila tek prolazna faza u kojoj je Kancheli ipak (sada je to razvidno) razvijao i proširivao svoj idiom.

On je tako ublažio grube sastavnice-srazove, delikatnijom orkestracijom i bojama te složenijim harmonijama. Ovako osnažen novim vraća se, kao i Gubaidulina, duhovnom, i to iz gotovo istih razloga o kojima smo pisali u prošleme broju WAM-a, pa potom nastaje niz antologijskih skladbi.

„Lament za violinu, sopran i orkestar“ skladan 1995. godine u sjećanje na Luigija Nonoa sličnih je značajki. Violina i sopran, uz zaista moćnu i delikatnu orkestralnu potporu „novog“ snažnog i imaginativnog Kanchelija, oblikuju ovo fascinantno djelo - dijalog s opusom pokojnog prijatelja. Kao tekstualni predložak poslužili su mu (u mom prijevodu s engleskog) stihovi poeme „Strofe“ njemačkog pjesnika Hansa Sahla.

Potom Kancheli sklada „Magnum ignotum“ i „Zemlja boje tužaljke“ (1994.) i „Simi“ s podnaslovom „Nevesele misli za violončelo i orkestar“ (1995.), o čijim smo raskošnijim orkestracijama i delikatnijim detaljima već pisali u WAM-u br. 9.

U „Koncertu za violu i orkestar“ pod naslovom „Styx“ iz 1999. godine, slično kao i kod Gubaidulinog „Koncerta“, viola ima ulogu medijatora između paralelnih svjetova - svijeta svjetla i tame, odnosno viola je sastavnica između obala smrti i života mitološkog Styxa. I sâm violist Yuri Bashmet, dugogodišnji skladatelj prijatelj kojem je koncert i posvećen, istaći će vrsnoću djela kakvu je dugo čekao i priželjkivao. Sâm je koncert, inače, dočekan aklamacijama kritike i zadobio status jednog od neprijepornih remekdjela suvremene glazbe. Da spomenemo, što je također vrlo znakovito, njega se u zadnje vrijeme prestalo svrstavati u *holy* minimaliste.

Diskografija Giya Kanchelija:

6. i 7. simfonija

Tbilisi SO, Jansung Kakhidze SMK 690

Mourned by the Wind, Light Sorrow

I Fiamminghi, Rudolf Werten Telarc 80455

Caris mare

Stuttgarter Kammerorchester, D. Russell Davies ECM 1568

Abi ne viderem

Stuttgarter Kammerorchester, D. Russell Davies ECM 1510

Lament

G. Kremer i M. Deubner; Tbilisi SO, J. Kakhidze ECM 1656

Trauerarbenes Land, A la Duduki

Radio Symphoniorchester Wuien, D. Russell Davies ECM 1646

Magnum ignotum, Simi

M. Rostropovich; Royal Flandres PO, J. Kakhidze ECM 1669

Chiaroscuro

G. Kremer, P. Kopatchinskaja, Kremerata Baltica ECM 2442

Styx

Y. Bashmet, Mariinski theatre, V. Gergiev DG 471 494